

УДК 343.8 (477)

М. В. Романов,
канд. юрид. наук, доцент
кафедри кримінології
і кримінально-виконавчого права,
Національний юридичний
університет імені Ярослава
Мудрого, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І БЕЗПЕКИ ЗАСУДЖЕНИХ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

Стаття присвячена розгляду питання про забезпечення прав і безпеки засуджених під час пандемії COVID-19. Досліджені проблеми діяльності кримінально-виконавчих установ, пов'язані з забезпеченням санітарно-епідеміологічного благополуччя засуджених, створення належних гігієнічних умов тримання в установах виконання покарань. Наведені окремі результати проведеного анонімного опитування засуджених, які дають змогу дійти висновку, що Державна кримінально-виконавча служба не здатна впровадити необхідні карантинні заходи, а також не здатна забезпечити належне медичне обслуговування засуджених і забезпечення безпеки їх тримання в умовах фізичної ізоляції під час поширення хвороби на COVID-19.

Проаналізовані окремі настанови і рекомендації, які напрацьовані у світових практиках виконання покарань і які пов'язані з введенням карантинних заходів в місцях несвободи, їх обґрунтованістю та забезпеченням реалізації. Їх розгляд дає автору підстави стверджувати, що в Україні було забезпечене лише прийняття відповідних нормативних актів та плану дій, але самі ці плани реалізовані неналежним чином. Автор зазначає, що причинами нездатності кримінально-виконавчої служби забезпечити впровадження та реалізацію цих заходів є значне недофінансування потреб органів і установ виконання покарань, а також неналежна реалізації тих заходів, які передбачені нормативними актами.

У висновках автор зазначає, що практика виконання кримінальних покарань потребує серйозного та послідовного впровадження і реалізації тих заходів, які передбачені нормативними актами на період карантину, а також значних реформ у сфері медичного обслуговування засуджених і належного фінансування таких реформ з боку держави.

Ключові слова: *коронавірус серед засуджених; карантин в кримінально-виконавчих установах; захист засуджених від COVID-19; лікування засуджених від COVID-19; безпека засуджених.*

Вступ. Опинившись перед викликом масового розповсюдження інфекційного захворювання в масштабах світу, людська спільнота не завжди демонструє здатність ефективно запобігати поширенню хвороби. Епідеміологічний стан в багатьох країнах світу змусив уряди піти на безпрецедентні заходи, спрямовані на зупинення швидкого поширення хвороби. Але навіть вдаючись до жорстких мір деякі об'єкти все одно залишаються поза увагою урядів та суспільства, являючись, у той же час, одним з найнебезпечніших джерел розповсюдження і поширення хвороби. Йдеться про місця несвободи взагалі, і зокрема, про кримінально-виконавчі установи.

Постановка проблеми. В установах виконання покарань та слідчих ізоляторах України сьогодні за даними Міністерства Юстиції утримується більше 52000 осіб¹. Зважаючи на те, що кримінально-виконавчі установи є місцями, де утримується велика кількість людей, ми можемо віднести всіх цих осіб до групи ризику, яка має підвищений ризик захворіти на COVID-19. Ця обставина, в свою чергу, вимагає від держави здійснення спеціальних заходів, спрямованих на захист прав осіб, які тримаються в кримінально-виконавчих установах. Такі заходи орієнтовані, перш за все, на забезпечення медичних прав засуджених, але крім цього і на забезпечення безпеки засуджених і ув'язнених. Слід зазначити, що питанням захисту засуджених від хвороби COVID-19 в науковому середовищі уваги не приділялося. Але медичне забезпечення засуджених та питання забезпечення їхньої безпеки досліджувалося багатьма науковцями. Серед них, зокрема, В. А. Бадира (V. A. Badyra), О. Г. Колб (O. G. Kolb), М. В. Романов (M. V. Romanov), А. Х. Степанюк (A. H. Stepanyuk), В. О. Човган (V. O. Chovgan), І. С. Яковець (I. S. Yakovets) та інші.

¹ У пошуках оптимальної пропорції...або декілька фактів про закриття установ. URL: <https://kvs.gov.ua/new/note/3674/>.

Слід зазначити, що засуджені і персонал кримінально-виконавчих установ належить до осіб з підвищеною небезпекою захворюваності, оскільки кримінально-виконавчі установи – це місця скупченості людей, які усунути неможливо, і які вже давно визнані джерелами поширення небезпечних інфекційних хвороб, таких як туберкульоз, гепатит та ВІЧ-інфекція. До того ж, кримінально-виконавчі установи мали і продовжують мати великі проблеми і труднощі з медичним забезпеченням.

Отже, **метою** цієї статті є визначення проблем кримінально-виконавчих установ, в яких містяться засуджені, що фактично утворюють собою вразливу для поширення COVID-19 групу, і з'ясування питань забезпечення прав і безпеки засуджених під час відбування покарання.

Викладення основного матеріалу. Сьогодні на міжнародному рівні вже напрацьована ціла низка рекомендацій та заходів, які необхідно запроваджувати і реалізовувати в середині кримінально-виконавчих установ, і які повинні допомогти взяти ситуацію під контроль та керувати нею. Ця робота проведена багатьма міжнародними інституціями, які доклали зусиль і сформулювали певні рекомендації. Вони були опрацьовані Данським інститутом проти катувань DIGNITY і зведені в Загальні настанови та рекомендації щодо запобігання та контролю над поширенням COVID-19 у в'язницях².

Перше, на що звертають увагу міжнародні інституції, це обов'язок держави перед засудженими нести відповідальність за належні та безпечні умови тримання. Особливо щодо надання можливості отримувати належний медичний догляд та доступ до медичної допомоги.

Кримінально-виконавче право України містить спеціальний принцип, закріплений в ст. 5 КВК, відповідно до якого держава разом з засудженим несе взаємну відповідальність. Йдеться як раз про те, що держава повинна

² Як боротись з поширенням COVID-19 у в'язницях: рекомендації Данського інституту проти катувань. URL: <http://sich-pravo.org/kompleks-rekomendatsij-shhodo-zapobigannya-poshyrennyu-covid-19-u-v-yaznytsyah/>.

нести відповідальність і забезпечувати виконання кримінальних покарань у такий спосіб і в такому порядку, які гарантують особі те, що вона відбуваючи покарання буде піддана встановленій судом мірі примусового впливу, і ця міра буде вичерпана відповідним обсягом правообмежень, а у всьому іншому виконання кримінального покарання не повинне зашкодити особі, не повинне спричинити їй страждань та приниження, не повинне підірвати психічне або фізичне здоров'я засудженого, негативно вплинути на все подальше життя особи. Ми вимушені констатувати, що в Україні цей принцип не працює і держава не гарантує засудженому те, що він перебуваючи в кримінально-виконавчих установах, не буде підданий жорстокому поводженню, збереже своє здоров'я та життя. Адже ця рекомендація для вітчизняної правової дійсності є з одного боку основною, а з іншого – однією з найскладніших, оскільки саме неналежні умови тримання в кримінально-виконавчих установах і становлять найбільшу небезпеку для суспільства навіть без наявності загрози неконтрольованого розповсюдження інфекційних захворювань. Надмірна скупченість засуджених, неналежні матеріально-побутові та санітарно-гігієнічні умови, відсутність адекватного, а іноді взагалі будь-якого медичного забезпечення, високий рівень інфекційних та хронічних захворювань серед засуджених – все це далеко не вичерпний перелік тих проблем, які мають ознаки системних в кримінально-виконавчій службі України. Крім того, особи, які відбувають покарання, пов'язані з фізичною ізоляцією від суспільства, нерідко піддаються катуванням, приниженню, а їх подальше життя після звільнення зазвичай проходить «під знаком» відбутого покарання.

Наступна рекомендація – це необхідність розробки та оприлюднення планів заходів щодо профілактики та контролю за поширенням вірусу COVID-19 в кримінально-виконавчих установах.

Ця рекомендація є надто важливою і пов'язана не лише з існуючою ситуацією. Карантинні та протиепідемічні заходи, в якийсь момент

закінчатися. Але сьогодні дає нам змогу впевнитися, що система кримінально-виконавчих установ не готова до подібних ситуацій, не здатна швидко та ефективно реагувати на обстановку, що змінюється, є суцільно залежною від рішень вищестоящих органів та належного фінансування, а також не має належної системи медичного забезпечення та санітарно-епідеміологічних механізмів.

Але все ж таки на виконання цієї рекомендації керівництво ДКВС України прийняло наступні нормативні акти: наказ Міністерства Юстиції «Про запобігання поширенню на території установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, закладів охорони здоров'я ДКВС України коронавірусу COVID-19» від 13.03.2020 р. № 950/5 (далі – Наказ); наказ Міністерства Юстиції, Державної установи «Центр охорони здоров'я, Департаменту з питань виконання кримінальних покарань «Про затвердження Плану протиепідемічних заходів щодо запобігання занесенню і поширенню в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС України гострої респіраторної хвороби, спричиненої новим коронавірусом, на 2020 рік» від 12.03.2020 р. № 57-ОД/08/ОД-20 (далі – спільний Наказ); лист Департаменту з питань виконання кримінальних покарань від 17.03.2020 р. № 1/1-243/тв (далі – Лист).

Якщо звернутися до тексту вказаних документів, то ми побачимо, що вони в основному сформульовані у відповідності до тих рекомендацій, які сьогодні напрацьовані у медичній та адміністративній сферах, і які покликані сприяти запобіганню поширення інфекційних захворювань.

Так, Наказ визначив лише загальний напрям, встановивши в кримінально-виконавчих установах карантин. Відповідно до Наказу в установах були заборонені всі види побачень, а також відвідування установ представниками засобів масової інформації, об'єднань громадян, релігійних та благодійних організацій, крім працівників правоохоронних органів та суду. Слід звернути увагу на те, що введені обмеження викликають питання

щодо їх правової природи. Хочемо одразу зауважити, що ми не обговорюємо доцільність або правильність тих чи інших мір та заходів. Ми звертаємо увагу на те, що керівництво Державної кримінально-виконавчої служби з невідомих причин не йде шляхом використання тих механізмів та інструментів, які передбачені чинним кримінально-виконавчим законодавством. Перше, на що хотілося б звернути увагу, що КВК України передбачає такий засіб забезпечення режиму як введення режиму особливих умов в колоніях. Відповідно до ст. 105 КВК у випадках стихійного лиха, епідемій, аварій важливих для життєзабезпечення систем, масових заворушень, проявів групової непокори засуджених або в разі виникнення реальної загрози збройного нападу на колонію чи у зв'язку з введенням надзвичайного чи воєнного стану в районі розташування колонії посилюється охорона, нагляд за засудженими, здійснюються інші додаткові режимні заходи. Як бачимо, цей захід цілком відповідає ситуації, яка зараз склалася в країні і передбачає низку відповідних режимних мір. Тому ми вважаємо, що керівництво ДКВС повинно було використати саме режимом особливих умов в установах.

Друге, що необхідно врахувати, це положення Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 6 квітня 2000 року № 1645-III. Цей Закон містить поняття карантин, під яким розуміють адміністративні та медико-санітарні заходи, що застосовуються для запобігання поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб. Стаття 29 Закону зазначає, що карантин встановлюється та відміняється Кабінетом Міністрів України. Питання про встановлення карантину порушує перед Кабінетом Міністрів України центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, за поданням головного державного санітарного лікаря України. Адже, зважаючи на те, що Міністерство Юстиції входить до структури Кабінету Міністрів, воно повинне разом з введенням карантину одразу вирішувати питання про

особливості його запровадження у підвідомчих органах і установах. Ці заходи реагування повинні йти пліч-о-пліч, ґрунтуватися одне на одному і одразу враховувати можливий вплив на підлеглі системи і особливості впровадження карантину в органах і установах виконання покарань. На практиці ми бачимо, що Міністерство Юстиції, приймаючи відповідні акти, не зовсім чітко уявляло для себе, чи буде фінансування тих заходів, які запропоновано реалізувати у зв'язку з запобіганням поширенню захворювання. Не було також стратегічного розуміння і планування заходів, спрямованих на зменшення кількості осіб, які тримаються в установах виконання покарань.

Спільний Наказ містить перелік конкретних протиепідемічних заходів та мір, спрямованих на запобігання поширенню хвороби. Треба зазначити, що вони сформульовані чітко та зрозуміло і орієнтовані на створення належних умов. Адже, серед заходів протидії законодавець називає і обмеження відвідувань установ, і обмеження переміщень персоналу, і скорочення соціально-виховних масових заходів із засудженими, і обмеження переміщень засуджених між установами, і переведення засуджених в он-лайн режим під час спілкування із зовнішнім світом, переведення судових засідань за участю засуджених у режим он-лайн конференцій тощо.

Але на нашу думку, вони недостатні. Вважаємо, що запроваджені заходи не враховують зміну ситуації, зокрема те, що транспорт загального користування працює в обмеженому режимі. Нерідко виникають ситуації, коли працівники установ не мають змоги добратися до місця несення служби. Нажаль, Державна кримінально-виконавча служба не організовує доставляння свого персоналу до місць розташування органів і установ виконання покарань. Такий стан речей не сприяє належному несенню служби і уникненню зайвих контактів персоналу установ з іншими людьми.

Спільний Наказ містить положення, відповідно до якого до робіт з дезінфекції планується залучати засуджених, які відбувають покарання. Така практика здається хибною. Вважаємо, що роботи з дезінфекції потребують хоча б мінімальних знань про способи та особливості таких робіт, знань про особливості захворювання та знань з фізіології людини і інфекційні хвороби. Крім того, вважаємо, що роботи з дезінфекції потребують також наявності певного рівня захисту та умов охорони праці. Виникають сумніви щодо дотримання і забезпечення зазначених умов при виконанні робіт з дезінфекції самими засудженими. Зазвичай, залучення засуджених до виконання робіт пов'язано з можливістю використання безоплатної робочої сили та виконання власного обсягу робіт руками засуджених. Така практика є неприйнятною. Слід також звернути увагу на те, що дезінфекція в кримінально-виконавчих установах здійснюється з застосуванням найдешевших засобів, зокрема, хлору, або з використанням саморобних дезінфікуючих засобів, склад яких взагалі невідомий. Про використання саморобних «дезінфікуючих» засобів, зазначають засуджені, яких вдалося опитати за допомогою розповсюдження в кримінально-виконавчих установах анонімних анкет в електронному виді.

У спільному Наказі зазначено, що у випадку введення карантинних та інших протиепідемічних заходів у зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції у місці дислокації органів і установ, вирішувати у встановленому порядку питання щодо введення в установах режиму особливих умов відповідно до статті 105 Кримінально-виконавчого кодексу України та статті 19 Закону України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 року № 3352-ХІІ. З наведеного пасажу можна зробити висновок, що керівництво Державної кримінально-виконавчої служби до цього часу вважає, що на території України карантин не введений та що коронавірусна інфекція розповсюджується якимись локальними «кластерами» на окремих територіях і що ці «кластери» можуть бути зафіксовані в окремих місцях, зокрема, в

місці розташування органів і установ виконання покарань. Сьогоднішній стан розповсюдження, за оцінками фахівців з Державної кримінально-виконавчої служби, не стосується органів і установ виконання покарань і не потребує реакції, яка передбачена кримінально-виконавчим законодавством. Це дуже дивне положення (невведення режиму особливих умов), особливо зважаючи на те, що фактичні ознаки такого режиму вже спостерігаються у більшості колоній.

Серед передбачуваних спільним Наказом заходів викликає здивування відсутність планів щодо забезпечення засуджених засобами індивідуального захисту. Зважаючи на те, що засуджені, які тримаються в кримінально-виконавчих установах, а також особи, взяті під варту, знаходяться під повним контролем держави (оскільки вони поміщені до спеціальних установ в умови ізоляції від суспільства), остання, зважаючи на принцип відповідальності перед засудженим, а також на положення КВК, щодо забезпечення належних умов тримання, повинна надати всім особам, які утримуються у вказаних установах засоби індивідуального захисту. На цих осіб не можна покладати обов'язок з самозабезпечення таким засобами, оскільки вони іноді просто не мають змоги забезпечити себе ними і, навіть, якщо мають, це не повинно покладатися на них. Держава сама повинна опікуватися тими, кого вирішила позбавити волі з метою подальшого виправлення і ресоціалізації. Але такі плани не сформульовані у спільному Наказі. Він передбачає лише надання засобів захисту персоналу установ та медичним працівникам. Вимагає їх використання також від осіб, які потрапляють на територію установ виконання покарань. Взагалі такий підхід здається дивним: коли персонал, медичні працівники, відвідувачі колоній використовують засоби індивідуального захисту, а засуджені – ні. Опитані засуджені зазначають, що в багатьох установах засоби індивідуального захисту відсутні. Ними користуються окремі працівники установи, які нерідко при переході через КПП до зони взагалі знімають маски.

Непоодинокі випадки, які можна назвати системними, пов'язані з недотриманням рекомендованої соціальної дистанції. В установах не виконують цю рекомендацію і не здійснюють жодних заходів, пов'язаних з її забезпеченням.

Розглядуваний спільний Наказ не містить положень щодо укомплектування медичних частин та лікувальних закладів, які належать до Державної кримінально-виконавчої служби достатньою кількістю кваліфікованих медичних працівників. Проблема недостатньої кількості медичного персоналу в кримінально-виконавчих установах відома давно. І робота над розв'язанням цієї проблеми майже не ведеться. Зрозуміло, що в умовах запровадження карантину це питання вирішити буде ще складніше. У такій ситуації доцільним є створення тимчасових чергових груп медичних працівників, або інші варіанти тимчасової допомоги медичним працівникам (командирування до установ виконання покарань, введення періодичних чергувань медичних працівників з інших установ в кримінально-виконавчих установах тощо), які працюють в системі ДКВС у вирішенні питання поповнення складу медичних працівників.

Велику проблему складає інформаційна політика, пов'язана з протидією поширенню COVID-19 в кримінально-виконавчих установах. Умови фізичної ізоляції накладають значну специфіку на всі процеси, пов'язані з профілактичними і карантинними діями. З одного боку, фізична ізоляція, начебто, полегшує можливість впровадження протиепідемічних заходів, а з іншого – підвищує відповідальність, оскільки саме умови фізичної ізоляції утруднюють реалізацію окремих запобіжних заходів. Вважаємо, що своєчасна, актуальна, правдива і вичерпна інформація складає левову частку виконання належної протиепідемічної роботи в установах. Серед опитаних засуджених, було багато тверджень про те, що інформаційна та роз'яснювальна робота серед засуджених взагалі не проводиться. Такий стан справ призводить до того, що серед засуджених підвищується напруга

та нервування стосовно власного здоров'я і можливості його зберегти в умовах позбавлення волі. Засуджені скаржилися на відсутність інформації про сам вірус, його етіологію та вірулентність, про способи і засоби запобігання його поширенню, про можливості сучасної медицини щодо лікування хворих, про наявність медичного протоколу лікування коронавірусу, про запроваджені карантинні заходи, порядок їх реалізації та дотримання. А також, що важливо, відсутність актуальної інформації щодо стану справ на волі. Все це не сприяє можливостям засуджених захищатися від хвороби самим, допомагати один одному та не ускладнювати епідемічну ситуацію.

Складною залишається ситуація з медичним забезпеченням засуджених та осіб взятих під варту. Ця проблема також має значну історію і також не вирішується державою. Наразі сьогодні пенітенціарна медицина, незважаючи на створення Державної установи «Центр охорони здоров'я», майже відсутня. Про це, власне кажучи, свідчать дії цієї установи у складній ситуації, коли питання медичного забезпечення і санітарно-епідемічного захисту вийшли на перший план. Тут можна, без побоювань помилитися, вести мову про те, що ДКВС та ДУ «ЦОЗ» не будуть здатні забезпечити лікування, і навіть, розміщення хворих засуджених в медичних установах, котрі зможуть надати ефективне лікування у разі захворювання засуджених або осіб взятих під варту під час знаходження них в кримінально-виконавчих установах. У медичних закладах для вільних осіб (а саме туди, в кінцевому підсумку, будуть направлені засуджені) відсутні в достатній кількості апарати штучної вентиляції легень та кисневі концентратори. В такий ситуації зрозуміло, що засуджені будуть отримувати медичну допомогу за залишковим принципом. Щодо складнощів при зверненні до лікаря в своїх відповідях засуджені вказували достатньо часто. Деякі з них вели мову про несвоєчасність та неповноту медичної допомоги, а деякі взагалі вказували на те, що потрапити на прийом до лікаря дуже складно. Така ситуація не є

дивною, зважаючи на те, що в деяких колоніях медичні працівники взагалі відсутні (звільнилися у зв'язку з неналежними умовами роботи та низькими заробітними платами), а в інших медики наявні, але вони не мають достатньої компетенції.

Серед планів Міністерство Юстиції вказує на необхідність здійснення окремих медично-орієнтованих заходів. Зокрема, надана загальна вказівка, що при наявності симптомів гострої респіраторної інфекції серед персоналу ДКВС України під час несення служби роботи забезпечити його ізоляцію та повідомити про даний випадок медичного працівника. Незрозумілим лишається порядок виконання такої вказівки, зважаючи на відсутність належних засобів діагностики саме цього захворювання.

Крім того, пропонується визначити в установах приміщення для додаткового (у разі потреби) розгортання ізоляторів для тимчасової ізоляції осіб з ознаками гострої респіраторної хвороби, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, у т.ч. майна і матеріальних засобів, при необхідності забезпечити його розгортання. Цей крок також важко реалізувати, зважаючи на наповненість установ або на відсутність належних приміщень, в яких можна забезпечити відповідні умови для тримання та лікування хворих.

Передбачено проводити активне виявлення, шляхом здійснення щоденного візуального огляду, температурного скринінгу та опитування засуджених та осіб, узятих під варту. За свідченнями засуджених цей напрям діяльності не реалізується навіть в тих установах, де керівництво вдалося до введення і підтримання карантинних заходів.

Такі заходи як забезпечення стаціонарне лікування в закладах охорони здоров'я МОЗ України хворих COVID-19 з забезпеченням охорони засудженого та особи, узятої під варту, викликають подив з огляду на те, що вони не повинні бути пов'язані з особливістю існуючої епідемічної ситуації. Чинне кримінально-виконавче законодавство вимагає забезпечити лікування будь-яких хворих засуджених та взятих під варту, незалежно від того, чи є це

коронавірусом, або ж іншим інфекційним (і не тільки) захворюванням. Отже, на нашу думку, не можна вводити дискримінуючі норми в план стратегічних дій. У цьому питанні ми, знов таки, повинні констатувати нездатність пенітенціарної системи діагностувати наявність захворювання, а тому сформульовані пункти плану не можуть бути виконані ефективно і в повному обсязі.

Вказівка щодо посилення контролю за об'єктами харчування, водозабезпечення, санітарним станом установи та проведення поточних дезінфекційних заходів спрямована на підтримання санітарно-епідемічного благополуччя. І це повинно бути нормою, яка не повинна залежати від наявності епідемій чи пандемій. На необхідність впровадження і підтримання таких заходів вказують і норми права, і рекомендації багатьох дослідників та фахівців. У країнах Європи є загальновизнаним, що завдання служби охорони здоров'я пенітенціарної установи не повинно обмежуватися лікуванням хворих пацієнтів. У випадку відсутності спеціалізованих послуг до її відповідальності також належить, у взаємодії з іншими компетентними органами, контроль за організацією харчування (якість, кількість, підготовка та роздавання їжі) та умовами дотримання гігієни (чистота одягу та постільної білизни, доступ до проточної води, санітарне обладнання), а також забезпеченням опалення, світла та провітрювання камер. Також необхідно забезпечувати необхідні умови праці, а також активний спосіб життя³. Нажаль, для вітчизняних установ створення належних санітарно-гігієнічних умов є проблемою. Більше того, сьогодні в кримінально-виконавчих установах санітарно-епідемічні служби, як окремі структурні підрозділи відсутні. І тому виникає питання, хто буде реалізовувати цей напрям діяльності?

³ Андрес Лехтметс, Йорг Понт. Охорона здоров'я та медична етика в пенітенціарних установах/ Посібник для медичного персоналу пенітенціарних установ та іншого персоналу, відповідального за стан здоров'я засуджених та ув'язнених. 2016. С. 10.

Слід звернути увагу, що за свідченнями засуджених, які ми отримали шляхом їх анкетування, практична реалізація запроваджених заходів неодноманітна. Деякі особи з числа засуджених до довічного позбавлення волі повідомляють, що дійсно спілкування з зовнішнім світом переведене в режим відеоконференцій, організований прийом їжі в приміщеннях де утримуються засуджені, приймання посилок та передач здійснюється з застосуванням засобів особистої гігієни – рукавичок та масок. Крім того, попередньо посилки передаються на зберігання протягом доби і лише після цього передаються засудженому. Зменшене пересування засуджених до суду, а також з установи до установи. Але з іншого боку, багато вимог, які можуть мати вирішальне значення не виконуються практично. Наприклад, немає змін щодо пересування засуджених територією колонії, не забезпечено додаткових санітарно-гігієнічних обмежень під час виводу засуджених на роботу. Дезінфекція в установах здійснюється з надмірним використанням такого засобу, як хлор, який сам по собі є токсичною речовиною, яка здатна призводити до отруєнь, діючи, до речі, через систему органів дихання людини. Також серед недоліків засуджені зазначають відсутність можливості займатися фізкультурою, що є важливим в умовах зниження імунних можливостей організмів засуджених. Засудженим не завжди надається можливість отримати прогулянку на свіжому повітрі, що також не сприяє підтриманню органів дихання засудженого в належному стані. Великою проблемою є можливість забезпечення рекомендованої соціальної дистанції в місцях тримання засуджених. Відсутність поінформованості серед засуджених з питань бажаних алгоритмів поведінки при запобіганні захворювання та у разі виявлення окремих симптомів хвороби. Серед інших проблем зазначено на відсутність дезінфікуючих засобів, суцільного температурного скринінгу засуджених (за свідченнями засуджених в одній установі здійснювали вимірювання температури непрацюючим термометром) та дезінфекції місць загального користування. І одним з

найголовніших недоліків протиепідемічної роботи засуджені називають недотримання персоналом вимог запобігання поширенню хвороби, зокрема не використання індивідуальні засоби захисту. Йдеться про просте ігнорування тими заходами, які рекомендовані в установах.

Отже, можемо впевнитися, що на нормативному рівні керівництво кримінально-виконавчої служби відреагувало, прийнявши акти, в яких передбачило низку організаційних заходів, спрямованих на запобігання поширенню захворювання. Основним питанням залишається реалізація вказаних заходів на практиці і реальний стан речей з забезпеченням санітарно-гігієнічного благополуччя в кримінально-виконавчих установах. Як видно з наведених коментарів та свідчень засуджених, проблем на практиці дуже багато і всі вони пов'язані з браком фінансування, а також з відсутністю стратегічного планування, дисципліни виконання і перенесенням акценту з медичних та протиепідемічних заходів на адміністративно-розпорядчі. Доречі, деякі з них не мають відношення до епідемії COVID-19 взагалі. Якщо роздивитися перелік заходів, не важко побачити, що більшість з них орієнтовані на підтримання правопорядку в кримінально-виконавчих установах, а не на забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя засуджених. йде мова про обмеження пересування, побачень, контактів, спілкування, але майже нічого немає про оперативність та ефективність надання медичної допомоги, про забезпечення лікарськими засобами, про створення приміщень для ізолювання хворих, про тестування на наявність саме цього захворювання, а не взагалі хворобливого стану. Цей перелік можна продовжувати нескінченно, але основним моментом є те, що Державна кримінально-виконавча служба знову вдалася до адміністративно-управлінських зусиль, а не до ресоціалізації та підтримання засуджених і взятих під варту. Маємо приклад охорони і нагляду, а не приклад піклування та забезпечення. І останнє, що хотілося б відмітити у зв'язку з прийнятими нормативними актами, це їх зміст, техніка виконання і ситуативність. Маємо

на увазі те, що ситуація епідемії виявила неготовність пенітенціарної системи до несподіваних аварійних ситуацій. Проблемними моментами стала відсутність оперативного регулювання, нездатність оперативного реагування, брак фінансування, виконавча дисципліна і швидке прийняття рішень. Отже, вважаємо, що Державній кримінально-виконавчій службі потрібен постійний нормативний акт або окрема норма, яка регулювала би питання, пов'язані з алгоритмом дій у складних ситуаціях, порядком введення спеціальних режимних заходів, забезпеченням прав засуджених та їх матеріально-побутового підтримання, підтриманням правопорядку в установах, і головне фінансуванням подібних станів.

Висновки. Зважаючи на те, що інфекційні захворювання, особливо ті, які відносяться до респіраторних, а також пов'язані з органами дихання людини, мають багато спільних рис щодо етіології, вірулентності, протікання та профілактики, зазначимо, що їх попередження в умовах фізичної ізоляції від суспільства має давню негативну історію. Так, в багатьох посібниках ВООЗ неодноразово визначалося коло профілактичних, гігієнічних та лікувальних заходів, спрямованих на протидію розповсюдження інфекційних захворювань (зокрема, туберкульозу) серед засуджених і неодноразово відзначалися слабкі і невтішні результати таких заходів в деяких країнах⁴; ⁵; ⁶; ⁷. Крім цього, сьогодні сформована практика Європейського суду з прав людини щодо порушень статті 2 та 3 Європейської Конвенції з прав людини, пов'язаних з неналежним доглядом за засудженими та ув'язненими хворими на туберкульоз. Причому серед причин, які призвели до суттєвого порушення прав цих осіб, Суд визначив саме умови тримання в пенітенціарних

⁴ ВООЗ: Боротьба з туберкульозом у пенітенціарних установах: посібник для керівників програм (Женева 2000) на WHO/CDS/TB/2001/.281.

⁵ Мюллер Л. та інші: Здоров'я у пенітенціарних установах: посібник ВООЗ з основ охорони здоров'я у пенітенціарних установах (Женева 2007); USAID/TBCTA/ICRC: Посібник по боротьбі з туберкульозом в пенітенціарних установах (2009).

⁶ CDC: Щотижневе зведення даних про захворюваність і смертність, 7 липня 2006 рік (м. Атланта шт. Джорджія 2006).

⁷ CDC: Профілактика та контроль туберкульозу у виправних місцях ув'язнення: Рекомендації CDC (м. Атланта шт. Джорджія 2006).

установах, зокрема, переповнення, недостатнє забезпечення провітрювання та денного світла тощо. Адже судом було визнано, що вказані умов досягли рівня нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження (Мельник проти України 72286/01; Маленко проти України 18660/03; Логвиненко проти України 13448/07)^{8:9:10}. Не важко зрозуміти, що ситуація, що склалася сьогодні в пенітенціарних установах України і яка пов'язана з запобіганням поширенню захворювання на COVID-19 серед засуджених дає всі підстави вести мову про незабезпечення прав засуджених та їх безпеки.

Все це дає підстави стверджувати, що практика виконання кримінальних покарань потребує серйозного та послідовного впровадження і реалізації тих заходів, які передбачені нормативними актами на період карантину, а також значних реформ у сфері медичного обслуговування засуджених і належного фінансування таких реформ з боку держави.

Список використаних джерел

1. У пошуках оптимальної пропорції...або декілька фактів про закриття установ. URL: <https://kvs.gov.ua/new/note/3674/>.
2. Як боротись з поширенням COVID-19 у в'язницях: рекомендації Данського інституту проти катувань. URL: <http://sich-pravo.org/kompleks-rekomendatsij-shhodo-zapobigannya-poshyrennyu-covid-19-u-v-yaznytsyah/>.
3. Андрес Лехтметс, Йорг Понт. Охорона здоров'я та медична етика в пенітенціарних установах/ Посібник для медичного персоналу пенітенціарних установ та іншого персоналу, відповідального за стан здоров'я засуджених та ув'язнених. 2016. 78 с.
4. ВООЗ: Боротьба з туберкульозом у пенітенціарних установах: посібник для керівників програм (Женева 2000) на WHO/CDS/TB/2001/.281.
5. Мюллер Л. та інші: Здоров'я у пенітенціарних установах: посібник ВООЗ з основ охорони здоров'я у пенітенціарних установах (Женева 2007); USAID/TBСТА/ICRC: Посібник по боротьбі з туберкульозом в пенітенціарних установах (2009).
6. CDC: Щотижневе зведення даних про захворюваність і смертність, 7 липня 2006 рік (м. Атланта шт. Джорджія 2006).

⁸ Мельник проти України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_049#Text.

⁹ Маленко проти України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_734#Text.

¹⁰ Логвиненко проти України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e25#Text.

7. CDC: Профілактика та контроль туберкульозу у виправних місцях ув'язнення: Рекомендації CDC (м. Атланта шт. Джорджія 2006).
8. Мельник проти України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_049#Text.
9. Маленко проти України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_734#Text.
10. Логвіненко проти України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e25#Text.

REFERENCES

1. U poshukah optimalnoyi proporsiyi...abo dekilka faktiv pro zakrittya ustanov. – URL: <https://kvs.gov.ua/new/note/3674/> [In Ukrainian].
2. Yak borotis z poshirennyam COVID-19 u v'yaznitsyah: rekomendatsiyi Danskogo Institutu proti katuvan. – URL: <http://sich-pravo.org/kompleks-rekomendatsij-shhodo-zapobigannya-poshyrennyu-covid-19-u-v-yaznytyah/> [In Ukrainian].
3. Andres Lehtnets, Yorg Pont. Ohorona zdorov'ya ta medichna etika v penitentsIarnih ustanovah (2016) Posibnik dlya medichnogo personalu penitentsIarnih ustanov ta inshogo personalu, vidpovidalnogo za stan zdorov'ya zasudzhениh та uv'yaznenih. 78 p. [In Ukrainian].
4. VOOZ: Borotba z tuberkulozom u penitentsIarnih ustanovah: posIbnik dlya kerIvnikIv program (Zheneva 2000) na WHO/CDS/TB/2001/.281.
5. Myuller L. Zdorov'ya u penitentsIarnih ustanovah: posIbnik VOOZ z osnov ohoroni zdorov'ya u penitentsIarnih ustanovah (Zheneva 2007); USAID/TBCTA/1CRC: Posibnik po borotbi z tuberkulozom v penitentsIarnih ustanovah [In Ukrainian].
6. CDC: Schotizhneve zvedennya danih pro zahvoryuvanist i smertnist, 7 lipnya 2006 rik (m. Atlanta sht. DzhordzhIya 2006) [In Ukrainian].
7. CDC: Profllaktika та kontrol tuberkulozu u vipravnih mIstsyah uv'yaznennya: Rekomendatsiyi CDC (m. Atlanta sht. DzhordzhIya 2006) [In Ukrainian].
8. Melnik proti Ukrayini. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_049#Text [In Ukrainian].
9. Malenko proti Ukrayini. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_734#Text [In Ukrainian].
10. Logvinenko proti Ukrayini. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e25#Text [In Ukrainian].

Романов М. В. Обеспечение прав и безопасности осужденных во время пандемии COVID-19

Статья посвящена рассмотрению вопроса об обеспечении прав и безопасности осужденных во время пандемии COVID-19. Исследованы проблемы деятельности уголовно-исполнительных учреждений, связанные с обеспечением санитарно-эпидемиологического благополучия осужденных, создания надлежащих гигиенических условий содержания в учреждениях исполнения наказаний. Приведены отдельные результаты проведенного анонимного опроса осужденных, которые дают возможность прийти к выводу о том, что Государственная уголовно-исполнительная служба не способна ввести необходимые карантинные меры, а также не в состоянии обеспечить надлежащее медицинское обслуживание осужденных и обеспечить безопасность их содержания в условиях физической изоляции во время распространения заболевания COVID-19.

Проанализированы отдельные рекомендации, которые наработаны в мировых практиках исполнения наказаний и которые связаны с введением карантинных мер в местах несвободы, рассмотрена их обоснованность и обеспечение реализации. Их рассмотрение дает автору основания утверждать, что в Украине было обеспечено только принятие соответствующих нормативных актов и планов действий, но сами эти планы реализованы ненадлежащим образом. Автор указывает, что причинами неспособности уголовно-исполнительной службы обеспечить введение и реализацию этих мер является значительное недофинансирование потребностей органов и учреждений исполнения наказаний, а также ненадлежащая реализация тех мер, которые предусмотрены нормативными актами.

В выводах автор указывает, что практика исполнения уголовных наказаний требует серьезного и последовательного внедрения и реализации тех мер, которые предусмотрены нормативными актами на период карантина, а также значительных реформ в сфере медицинского обслуживания осужденных и надлежащего финансирования таких реформ со стороны государства.

Ключевые слова: *коронавирус среди осужденных; карантин в уголовно-исполнительных учреждениях; защита осужденных от COVID-19; лечение осужденных от COVID-19; безопасность осужденных.*

Romanov M. V. Ensuring the rights and safety of prisoners during the COVID-19 pandemic

The article deals with the issue of ensuring the rights and safety of prisoners during the COVID-19 pandemic. Research was conducted on problems in the operation of penal institutions relating to the sanitary and epidemiological well-being of prisoners and the establishment of appropriate hygienic conditions in penal institutions. Some of the results of an anonymous interview of prisoners are

cited, which make it possible to conclude that the State Penal Enforcement Service is unable to impose the necessary quarantine measures, as well as being unable to provide adequate medical care to prisoners and ensure their safety in physical isolation during the spread of COVID-19.

Some of the recommendations that have been drawn up in the international penal correction system and that relate to the introduction of quarantine measures in non-custodial facilities have been analysed, and their justification and enforcement have been considered. The examination of the plans gives the author grounds to argue that only the adoption of relevant normative acts and action plans was ensured in Ukraine, but that the plans themselves were not properly implemented. The author points out that the failure of the Penal Correction Service to introduce and implement these measures is due to a significant underfunding of the needs of penal departments and institutions, as well as to the inadequate implementation of those measures, as provided for in normative acts.

In his conclusions, the author points out that the practice of the enforcement of criminal sanctions requires the serious and consistent introduction and implementation of the measures provided for in the regulations for the period of quarantine, as well as significant reforms in the medical care of prisoners and adequate funding of such reforms by the State.

Keywords: *coronavirus among prisoners; quarantine in penal institutions; protection of prisoners from COVID-19; treatment of prisoners from COVID-19; safety of prisoners.*